

A QUALITATIVE STUDY OF DISCRIMINATION: TURKISH MIGRANTS IN VIENNA

ESRA SAĞLAM

Dr.

Mail: esrasaglam1@yandex.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5633-5366>

ABSTRACT

Discrimination is a significant global problem that has yet to be resolved, despite the globally stated consensus on the principle of equality and contemporary legal arrangements. Turkish migrants, who constitute minorities in many European societies and who are subject to exclusion and discrimination due to ethnic/ religious/ cultural differences, can be counted among the victims of such practices. This study focuses on Turkish migrants in Austria, where discrimination against Turks is fed by the trio of historical prejudices, xenophobia and Islamophobia. Based on the data garnered from in-depth interviews conducted with 33 Turkish migrants in Austria the article uses qualitative methods to examine the perceptions and experiences of migrants regarding the discrimination they face due to their differences. The findings show that Turkish migrants face significant discrimination in social life, employment and education, and that the main reason for the discrimination was Islamophobia, rather than xenophobia or ethnically-motivated anti-Turkish sentiment. It has also been found that the overall atmosphere of alienation that exists in the country leads to significant levels of existential anxiety among Turkish migrants, as well as worries about the future.

Keywords: Discrimination, xenophobia, Islamophobia, Turkophobia, Turkish migrants in Austria

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma
Geliş Tarihi: 19.07.2020
Kabul Tarihi: 13.09.2020
Yayın Tarihi: 15.11.2020
Yayın Sezonu: Temmuz - Aralık

Makaleye Atıf Bilgisi

SAĞLAM Esra (2020). "Ayrımcılık Konusunda Nitel Bir Araştırma: Viyana'daki Türk Göçmenler", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, sayfa aralığı: 268 | 295

muhafazakardüşünce • yıl:16 - sayı:59 • temmuz-aralık 2020

AYRIMCILIK KONUSUNDA NİTEL BİR ARAŞTIRMA: VİYANA'DAKİ TÜRK GÖÇMENLER*

ESRA SAĞLAM

Öz

Küresel boyutta kabul gören eşitlik ilkesi ve modern hukuk çerçevesinde önleyici tüm düzenlemelere rağmen ayrımcılık sorunu, hâlen dünyamızın çözüm bekleyen önemli meseleleri arasındadır. Söz konusu sorun alanının mağdurları arasında, Avrupa'da buldukları toplumlarda azınlığı oluşturan ve etnik/ dini/ kültürel farklılıkları nedeniyle dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalan Türk göçmenler de önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışma, Türklere yönelik ayrımcılığın tarihi önyargılar, yabancı düşmanlığı ve İslam karşıtlığı üçgeninde yaşandığı Avusturya'daki Türk göçmenleri konu almaktadır. Makalede, göçmenlerin yaşadıkları toplumda farklılıklarından ötürü uğradıkları ayrımcılıklara ilişkin algı ve deneyimleri nitel bir araştırma yoluyla anlaşılmasına çalışılmıştır. Araştırma kapsamında, otuz üç Türkiye kökenli göçmenle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bulgular, Türkiyeli göçmenlerin toplumsal yaşam, istihdam ve eğitim alanlarında önemli ayrımcılıklara maruz kaldığını ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanında, ayrımcılıklara zemin hazırlayan asıl olgunun etnik temellere dayalı Türk ve yabancı düşmanlığından ziyade İslam karşıtlığı olduğu ve ülkede hâkim olan ötekileştirme atmosferinin Türkiyeli göçmenlerin zihninde azımsanmayacak düzeyde varoluşsal kaygılar ve gelecek endişesi yarattığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ayrımcılık, yabancı düşmanlığı, İslam karşıtlığı, Türkofobi, Avusturya'daki Türk göçmenler

* Bu makale Esra Sağlam'ın "Türkiyeli Göçmenlerin Gözünden Türk Diaspora Politikası. Toplumsal Sorunlar ve Beklentiler: Avusturya Örneği" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

Giriş

Ayrımcılık, temelde insanlar arasındaki eşitlik ve her insanın doğuştan aynı haklara sahip olması gerektiği fikrinden neşet eden bir kavramdır. İnsanlık tarihi açısından ilk olarak dini ve vicdani referanslarla sahip çıkılan bu fikir, zamanla temel insan hakları çerçevesinde zemin kazanarak hukuk alanına da girmiştir. Diğer yandan, modern hukuk yasaları çerçevesinde üzerinde fikir birliği sağlandığı düşünülen eşitlik ilkesi, toplumlar arasında içselleştirme düzeyleri ve hukuksal ilkelerin yorumları bağlamındaki farklılıklar nedeniyle birbirinden çok farklı şekillerde algılanabilmektedir. Dünya örneklerine bakıldığında günümüzde, yasa ve kanunlarla tanınmış olan eşitlik alanındaki soyut hakların, insanların moral bakımından değersizleştirilmesine tam manasıyla engel olamadığı görülmektedir (Göregenli, 2012: 18–19).

Bu kapsamda, ayrımcılık dünyamızda hâlen önemini koruyan bir problem alanı olarak ve modern/ yeni vecheler kazanarak varlığını sürdürmektedir. Öyle ki eşitlik ilkesinin kurucu bir değer olarak benimsendiği ve “batı-dışı” toplumlara kazanılması gereken bir ilke olarak “pazarlandığı” Batı ülkelerinde dahi, toplumsal yaşamda farklılıklara yönelik dışlayıcı ve ayrımcı bir tutumun varlığı alenen görülebilmektedir. Özellikle son yıllarda, savaş ve yoksunluk bölgelerinden Batı’ya yönelen mülteci hareketleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan göçmen karşıtlığı, 11 Eylül sonrası süreçte dünya çapında ivme kazanarak yükselen İslamofobi ve Avrupa ile Amerika’da aşırı sağ siyasi söylemin bu denli taraftar toplayabiliyor olması gibi gelişmelerin, Batı ülkelerini eşitlik ve ayrımcılık noktasında tekrar bir sınav ile yüz yüze bıraktığı anlaşılmaktadır.

Söz konusu sorun alanının mağdurları arasında, Avrupa’da buldukları toplumlarda azınlığı oluşturan ve etnik/ dini/ kültürel farklılıkları nedeniyle dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalan Türkiye kökenli göçmenler de önemli bir yer tutmaktadır. Bu makale, Almanya ve Fransa’ya oranla daha küçük bir Türk nüfusa sahip olsa da, Türklere yönelik ayrımcılığın tarihi önyargılar, yabancı düşmanlığı ve İslam karşıtlığı zemininde yoğun şekilde yaşandığı Avusturya’da yaşayan Türk göçmenleri konu almaktadır. Makalede, göçmenlerin yaşadıkları toplumda farklılıklarından ötürü uğradıkları ayrımcılıklara ilişkin algıları nitel bir araştırma yoluyla anlaşılmasına çalışılmıştır.

Bunun için, öncelikle araştırmanın bulgularına zemin hazırlaması açısından konuya ilişkin kavramsal bir çerçeve çizilerek, ayrımcılık ve bu kavramla ilişkili diğer anahtar kavramlara açıklık getirilecek ve Türk göçmenlerin Avusturya’daki pozisyonlarına ve ülkede hâkim siyasi ve toplumsal iklime ilişkin temel bir bilgilendirme bölümü sunulacaktır. Daha sonra araştırmanın yöntemi hususunda bilgi verilecek ve bu bölümü araştırmanın

bulgularının literatürde yapılan güncel tartışmalar ve daha evvel yapılmış benzer araştırmalarla karşılaştırmalı olarak ele alındığı “Bulgular ve Tartışma” bölümü izleyecektir.

Ayrımcılık ve İlişkili Kavramlar

Çok farklı tezahürlere sahip bir kavram olarak ayrımcılık, çoğunlukla önyargı, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve nefret söylemi gibi kavramların beraberinde gündeme gelmektedir. Ayrımcılığın zihinsel boyutunu “hatalı yahut esnek olmayan bir genellemeye dayalı antipati” (Allport, 1954) olarak tanımlanabilecek *önyargılar* oluşturmaktadır. Ayrımcılık, kimi zaman açık ancak çoğunlukla örtük (bilinçdışı) durumdaki bu zihinsel tutumlardan beslenerek gözlemlenebilir davranışlara dönüşen bir olgu olarak kabul edilmektedir (Paker, 2012: 43). Genel manada, “*bir hususiyeti nedeniyle öteki olarak tanımlanan bir grubun üye ve üyelerine karşı ayrımcı saiklerle girilen davranışlar*” olarak tanımlanabilecek olan ayrımcılık, etnik köken, ten rengi, cinsiyet ve dini inanç gibi özelliklerden biri veya birkaçı temel alınarak ortaya çıkabilmektedir (Canatan vd., 2017: 17).

Avusturya toplumunda Türkiyeli göçmen nüfusun maruz kaldığı ayrımcılık, temelde iki şekilde karşımıza çıkmaktadır: Etnik köken temelli yabancı düşmanlığı (Türkofobi) ve dini-kültürel temelli İslam karşıtlığı (İslamofobi). Dolayısıyla ayrımcılık bahsinde bu iki kavrama eğilmek çalışma açısından elzemdir.

Yabancı düşmanlığı, aslında ırkçılık dâhil birçok dışlama tutumunu kapsayan ve ait olunan toplumda her türlü çeşitlilik ve farklılığa (etnik, dini farklılıklar ve cinsiyet farklılıkları) karşı duyulan karşıtlıkları imleyen çatı bir kavramdır (Aliboni, 2006: 2). Ancak söz konusu kavram günümüzde daha çok *ırkçılık* ile özdeş anlamda kullanılmaktadır. Biyolojik-genetik farklılıklara dayanan “üstünlük” iddiasıyla şekillenen ırkçılık yaklaşımına göre, sosyal gruplar kalıtımla geçen özellikleri sebebiyle birbirlerinden farklılaşmakta ve bu farklılıklar nedeniyle bazı etnik grupların diğerlerine üstün olduğu kabul edilmektedir (Şentük ve Canatan, 1999: 124). Tarihi çok eskilere dayanan bu önyargı ve indirgemeci düşüncelerin, günümüze taşınmasında sömürüyü ırksal özelliklere dayandırarak meşru hale getiren emperyalizmin etkisi çok büyüktür (Yılmaz, 2008). Her ne kadar 21. yüzyılda yapılan genetik araştırmalar, İnsan (homo) cinsinin ırklara ayrılamayacağı ve tek bir alt türe (sapiens) ait olduğunu ortaya çıkarmış olsa da (Somersan, 2012: 204), bu durum devlet ve bireylerin ırkçılık yapmasını engelleyememiştir. Bununla birlikte, hâlâ güçlü bir şekilde karşılaştığımız bu olgunun zamanla şekil değiştirdiği de kabul gören bir gerçektir. Günümüzde yaygınlık kazanan görüşe göre,

temelde etnik köken merkezli biyolojik özelliklere bağlı ırk ayrımcılığının yerini artık daha çok kültürel bir ırkçılık almıştır (Von der Valk, 2015: 18).

Bu bağlamda son yıllarda, kültürel bir ırkçılık olarak tanımlanabilecek İslam karşıtlığı (İslamofobi) olgusu da güçlü şekilde karşımıza çıkmaktadır. Etimolojik olarak “İslam” ve Yunanca korku anlamına gelen “phobos” kelimelerinin birleşmesinden oluşan İslamofobi, İslam korkusu demektir. Terim olarak ise, en yalın anlamıyla İslam’dan ve Müslümanlardan korkma, nefret etme ve çekinme duygularını ifade eder (Hıdır, 2017: 29). Bir şeye duyulan temelsiz korkunun, zamanla korkulan şeye karşı bir düşmanlığa dönüşebildiği düşünüldüğünde, İslamofobi kelimesi İslam düşmanlığı anlamına da gelmektedir (Uzun, 2012: 15).

Günümüzdeki anlamıyla ilk olarak 1992 yılında oryantalist Etinne Dinet tarafından kullanılmış olsa da İslamofobi aslında tarihi kökenleri İslam’ın doğuşuna dek uzanan “eski bir korkunun yeni bir ifadesi” olarak görülebilir (Sajid, 2005: 1). Tarihi olarak, Avrupa’nın Doğu- Batı/ Medeni- Barbar algısı, ‘öteki’ye bakışı, oryantalizm ve Avrupa merkezilik gibi birçok ideolojiden beslenen İslamofobi¹, 1997 yılında Runnymede Trust isimli İngiliz düşünce kuruluşu tarafından hazırlanan “İslamofobi: Hepimiz için bir Tehdit” adlı rapor ile akademik tartışma ve araştırmaların bir konusu haline gelmiştir.

Modern dönem İslamofobi tartışmalarında ise, Batı’ya Müslüman göçü, İran Devrimi, uçak kaçırılmalar, yükselen selefi hareketler, 1980 sonrası terörist eylemler ve tabii ki 11 Eylül 2001 saldırısı ile Avrupa’da çeşitli ülkelerde gerçekleştirilen terör saldırılarının büyük etkisi olmuştur. İslamofobinin yeniden ivme kazanmasına sebep olan 11 Eylül saldırıları sonrası hem ABD hem de Avrupa’da İslam ve Müslümanlara yönelik ayrımcılık belirgin şekilde artmıştır. Daha sonra çeşitli Avrupa şehirlerinde gerçekleşen terör saldırılarının da etkisiyle İslamofobi yeniden üretilmiş ve terörle mücadele adı altında İslam ile küresel mücadele dönemi denebilecek bir döneme girilmiştir (Sarıaslan, 2018: 185).

Avusturya’daki Türk Göçmenler ve Siyasal/ Toplumsal İklim

II. Dünya Savaşı sonrasında yerli işgücünün yetersiz kaldığı Batı Avrupa ülkelerinin talebi doğrultusunda Türkiye’den gerçekleşen işgücü göçü bağlamında, 1964 yılı itibariyle oluşmaya başlayan Avusturya’daki Türk varlığı, günümüzde 273 bin kişi ve dördüncü kuşağa varmış bulunmaktadır. Avusturya,

1 İslamofobinin tarihsel arkaplamı için bakınız: Yüksel, M.(2014). *İslamofobinin tarihsel temellerine bir bakış: oryantalizm ya da batı ve öteki*. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi *Mecmuası*, 72 (1), 189-200.

barındırdığı Türkiye kökenli göçmenler açısından Avrupa’da dördüncü sıradaya yer alan küçük bir Avrupa ülkesidir. Almanlardan sonra ülkedeki ikinci büyük yabancı vatandaşlık grubu olan Türkiyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu (%40) Viyana eyaletinde yaşamakta olup, Türk kökenli nüfusun %60’ı Avusturya vatandaşlığını almış bulunmaktadır (Statistik Austria, 2015).

Türkiye’de büyük oranda tarım ve çiftçilikle uğraşan köylü nüfustan oluşan ilk göçmenler Avusturya’daki birinci nesli oluşturmaktadır (Waldrauch, 2004: 30). Bunlar, geri döneceklerini düşündükleri için ülkede herhangi bir toplumsal role talip olmamışlar ve bu nedenle tanınma ve dışlanma gibi sorunlardan etkilenmemişlerdir. 70’li yıllardan sonra aile birleşimleri yoluyla gelen yahut göçmenlerin Avusturya’da doğan çocuklarının oluşturduğu ikinci kuşak göçmenler ise Avusturya vatandaşlığı alarak ve dil ve eğitim noktasında önemli kazanımlar elde ederek, Avusturya toplumu ile bütünleşme arayışına girmişlerdir. Bu kuşakta aidiyet, tanınma gibi sorun alanları belirgin hale gelmiştir. Bu kuşağın çocuklarından oluşan ve Avusturya kültürünün içine doğmuş ve bu toplumda büyümüş olan üçüncü kuşak ise kendisini Avusturya toplumunun bir parçası olarak görmektedir. “Misafir işçilik” ile başlayan ve geri dönüş amacı taşıyan bu serüven günümüzde, Avusturya’daki Türkiye kökenli göçmenlerin eğitmen, siyasetçi, sanatçı ve işveren gibi çeşitli toplumsal rollere talip oldukları bir noktaya doğru evrilmiş görünmektedir (Şimşek, 2014: 450–465).

Toplumsal katılım ve uyum noktasında kat edilen mesafeye rağmen, 2000’ler ile birlikte tüm dünyadakine benzer şekilde, Avusturya’da da göçmenler konusunun güvenlikçi bir karakter kazandığı yıllar yaşanmıştır. Bunda 11 Eylül terör saldırıları sonrası Müslümanlar üzerinde artan küresel şüphe ve “mülteci krizi”nin yarattığı olumsuz atmosferin etkisi büyüktür (Kaya, 2016: 232). O yıllara değin etnik kimliklerine (Türk) ilişkin tarihi referanslara gönderme yapan önyargıların bir konusu olan Türk göçmenlerin, 2000’li yıllar ile birlikte dini aidiyetleri/ Müslümanlıkları nedeniyle de ayrımcılık ve dışlanmaya daha sık maruz kaldıkları görülmektedir. Birinci derecede ülkedeki en büyük Müslüman grup ve ikinci etnik azınlık olan Türkleri etkileyen yabancı düşmanlığı ve İslam karşıtlığına ilişkin Avusturya özelindeki istatistikler de bu durumu destekler niteliktedir.

Bu kapsamda, Avusturya’da göçmenlere yönelik antipatinin büyük oranda arttığı (Council of Europe, 2015: 10) ve 2017 yılında 1.162 ırkçı olayın kayıt altına alındığı (ZARA, 2017: 10-13) bilinmektedir. Bunun yanında Avusturya nüfusunun %31’i Müslüman bir komşuya sahip olmayı istememekte ve

bu oranla Avusturya'nın, diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında en yüksek skora sahip 2. ülke olduğu görülmektedir (Bayraklı ve Hafez, 2018: 54).

Bu minvalde, ülkedeki bu olumsuz tabloya zemin hazırlayan siyasi atmosfere de değinmek, yaşanan ayrımcılıkları makro düzeyde anlamak bağlamında yararlı olacaktır. Dünyadaki gelişmelere paralel şekilde, 2000'li yıllar ile Avusturya politikasında da söylem üstünlüğünü adım adım ele geçiren aşırı sağ, göçmenleri siyaseten kazandıran bir seçim malzemesi olarak keşfetmiş ve ülkedeki merkez sağ ve merkez sol partiler dahi bu söylemi sahiplenmeye başlamışlardır. Bu kapsamda, dönemin aşırı sağcı FPÖ (Avusturya Özgürlük Partisi) lideri Strache'nin, merkez sağda yer alan ÖVP (Avusturya Halk Partisi)'yi "İslam karşıtı ve yabancı düşmanı politikaları yeni keşfetmek" ile suçlaması, Avusturya siyasetinde artık bu temalar üzerinden yarışıldığının en açık göstergesidir (Keskin, 2017: 5).

Aşırı sağ FPÖ ile merkez sağ ÖVP'nin koalisyon ortağı olduğu hükümetlerin varlığına sahne olan 2000'li yıllarda, yapılan kapsamlı yasal düzenlemeler yoluyla devletin göçmenler üzerindeki otoritesinin sertleştirilmiş (Bekaroğlu vd, 2015: 24). Müslüman ve özelde Türk göçmenlerini bu yıllarda hayal kırıklığına uğratan gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan biri, Avrupa, Entegrasyon ve Dışişleri Bakanlığı tarafından, Müslümanların Avusturya'da ibadet hak ve özgürlüklerini düzenleyen 1912 tarihli "İslam Yasası"nın (*Islam-Gesetz*), Avrupalı değerlerle uyuşmadığı gerekçesi ve İslami radikalleşmenin önüne geçilmesi hedefiyle 2015 yılında güncellenmesidir [Strache: "Islam". (2015, 19 Nisan)]. Ülkede başka hiçbir inanç grubu için getirilmeyen kısıtlamalar² içeren yeni yasaya göre, İslam dini öğretileri "yasal düzenlemeler ile bir tezat oluşturmadığı müddetçe" devlet koruması altında bulunmaktadır (Bekaroğlu vd., 2015: 63–66).

Yine aynı Bakanlık 2017 yılında "İslami Çocuk Yuvaları" hakkında bir çalışma hazırlatmış ve sonuçlar kendisini tatmin etmeyince çalışma ofisindeki görevlilerden raporda "bazı uygun değişiklikler" yapmalarını istemiştir [Friersalon Kurz. (2017, 4 Temmuz). Yorumculara göre yapılan değişikliklerdeki asıl amaç, İslami kreşlerin Avusturya değerleriyle uyuşmadığının ortaya konulması ve bahse konu kreşlerin radikalizme hizmet ettikleri gerekçesiyle kapatılmalarını talep etmektir (Altaş, 2017).

2 Bunlar arasında, din görevlilerinin yurtdışından gelişi ve finanse edilmesinin engellenmesi, bu görevlilerin sadece Avusturya üniversitelerinde yetiştirilmesi, cemaatlerin tanınması ve lağvedilmesinde Bakanlar Kurulu'nun yetkili olması, camilerin tüzel kişiliğe zorlanması ve dini faaliyetlerin güvenlik gerekçesiyle iptal edilebilmesi gibi diğer inanç grupları için getirilmeyen kısıtlamalar mevcuttur.

Ayrıca 2017 yılında kurulan ÖVP ve FPÖ koalisyonun yayımladığı 5 yıllık hükümet programında göç, entegrasyon, Müslümanlar ve Türkiye politikalarına dair maddelerin “düzen ve güvenlik” başlığının altında ele alınmış olması Avusturya siyasetinin Türk ve Müslümanlara yönelik bakışını göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Programda, İslami radikalizm ile mücadelenin genişletilmesi, İslami kreşler ve terör propagandası yapan kurumların kapatılmasının kolaylaştırılması ve Türkiye'nin AB ile müzakerelerinin kesilmesi gibi birtakım düzenlemeler öngörülmektedir (GAV, 2017).

Bu dönemde Türk ve Müslüman göçmenlere yönelik bir başka ayrımcı yaklaşım da kamuoyunda ve siyasette entegrasyon bağlamında sıklıkla tartışılan başörtüsü yasağı talepleridir. 2017 yılı başlarından itibaren Entegrasyon Bakanlığı yetkililerince dillendirilmeye başlanan, kamusal alanda başörtüsü yasağı söylemleri [Kurz für Kopftuchverbot, (2017, Haziran 1)] halen tartışılmakta ve hükümet yetkililerince “toplumsal entegrasyonun önünde önemli bir problem” olarak tanımlanarak savunulmaktadır [Regierung will, (2018, 8 Haziran)].

Ülkedeki bu ayrımcı atmosfer, başta entegrasyon ve katılım sorunları olmak üzere Türkiyeli göçmenlerin yaşadıkları sorunlara yenilerini eklemektedir. Bu çalışma, eğitim problemleri, işsizlik, katılım sorunları, ülkedeki sorunlu entegrasyon politikaları ve aşırı sağ siyaset gibi sorunlarla baş etmek zorunda kalan Türk göçmenlerin, birçok sorununu besleyen ve onlara zemin hazırlayan temel probleminin ayrımcılık olduğunu iddia etmektedir. Çünkü Türk göçmenlerin eğitim, istihdam ve sosyal hayat gibi alanlarda muhatap oldukları ayrımcılık, “kendini gerçekleştiren bir kehanet” olarak söz konusu alanlardaki gelişmelerini olumsuz etkilemekte ve düşük eğitim, düşük istihdam ve katılım sorunlarına zemin hazırlayarak, içinden bir türlü çıkılamayan kısır bir döngü yaratmaktadır.

Yöntem

Genel-geçer yasalardan ve “tek doğru”ya işaret eden büyük kuramlardan beslenen pozitivist bir tepki olarak doğan postmodernist yaklaşım günümüzde sosyal bilimler araştırmalarını da büyük oranda etkilemiş ve onları, olguları kendi ortamları içinde incelemeye ve derinlemesine anlamaya fırsat tanıyan nitel araştırmalara yöneltmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 31–33). Bu bağlamda, bu çalışma da her sistemin kendine özgü özelliklere sahip olduğunu vazeden postmodernist paradigmadan yola çıkan nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmaların temel vasfı, insanların olaylara yükledikleri anlamları ortaya çıkarmaktır (Dey, 1993). Söz konusu yöntem, temel amacı Türk göçmenlerin ayrımcılık algılarını ve Avusturya toplumunda maruz kaldıkları ayrımcılığı anlamak olan bu çalışma için de elverişli bir

bağlam sunmuştur. Bu kapsamda, 2017 yılının Ocak ayında Avusturya'nın başkenti Viyana'da belirlenen örneklem grubu ile derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak bire bir görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Örneklemi*

Veri genişliğine odaklanan ve genelleme amacı güden nicel araştırmalardan farklı olarak, nitel araştırmalar veri derinliğine odaklanmaktadır (Neuman and Robson, 2014; Patton, 2005). Bu nedenle, nitel araştırmalarda örneklemin amacı, temsil gücünden çok, bir olguyu netleştirebilecek ve derinleştirebilecek olan bilgiyi elverişli bir örneklem üzerinden elde etmektir (İslamoğlu, 2009).

Bu bağlamda, çalışma grubu belirlenirken, nitel araştırma yaklaşımının örneklem belirleme yöntemlerinden olan “amaçlı örneklem” yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemdeki temel düşünce, araştırmanın amacı bağlamında olabildiğince fazla veriye ulaştıran bilgi zengini durumların seçilmesi olarak özetlenebilir (Vogt vd., 2012). Bu kapsamda, çalışmanın örneklemini, Avusturya'daki Türk kökenli göçmenlerin yaşadıkları ayrımcılığı anlamlandırma noktasında zengin bilgiye ve yorum gücüne sahip olduğu değerlendirilen ve Avusturya'daki Türk toplumunun farklı kesimlerinde kanaat önderi yahut uzman olarak kabul gören göçmenler oluşturmaktadır.

Mülakat gerçekleştirilecek örnekleme yer alan kanaat önderi ve benzeri yetkinliğe sahip bireylerin belirlenmesinde ise “maksimum çeşitlilik örnekleme” yöntemine başvurulmuştur. Bu örnekleme çeşidinde amaç, örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmak (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 108) ve böylelikle problemin farklı boyutlarına ışık tutabilmektir (Marczyk vd., 2005). Çalışmada Avusturya'daki Türk toplumunun sosyo-politik açıdan farklı kesimlerinin konuya ilişkin görüşlerinin önemli ipuçları verebileceği düşünüldüğünden, örneklemin de bunu yansıtmaya hedeflenmiştir. Bunun yanında, araştırmanın sınırlılıkları da dikkate alınarak araştırma alanı ülkenin başkenti Viyana ile sınırlandırılmıştır. Bunun nedeni, Viyana'nın Avusturya'da Türkiyeli nüfusun en yoğun yaşadığı ve örgütlendiği il (%40) olması ve başkent olarak toplumsal tartışma ve olayların merkezinde yer almasıdır. Bu kapsamda, Viyana'daki Türkiye kökenli göçmen toplumunun ideolojik bakımdan farklı kesimlerini (çoğunluğu oluşturan Sünni Müslüman kesim yanında, Alevi toplumu, sol, sosyalist ve Kemalist gruplar ve Kürt kökenli Türkiyeliler gibi kesimlerden kişiler) temsil ettiği değerlendirilen 6 kadın ve 27 erkek olmak üzere 33

* Araştırmaya ilişkin etik bilgiler: Araştırmanın verileri 2020 yılı öncesinde toplandığı için etik kurul izninin alınması zorunluluğu bulunmamaktadır.

kişi ile derinlemesine mülakat tekniğine uygun olarak görüşme gerçekleştirilmiştir. Örnekleme, Türkiyeli toplumun siyasi, dini ve etnik aidiyetleri temelinde organize oldukları STK'ların temsilcileri (%37) yanında, konuya ilişkin yorumlama kabiliyetine sahip olduğu düşünülen araştırmacı-yazar (% 18), eğitmen (%13), politikacı (% 13), çeşitli devlet kurumlarından yetkililer (%10), iş adamı (%6), ve sanatçı (%3) göçmenlerden oluşmaktadır. Mülakatlar yapılırken, Avusturya'da göçmenlere ilişkin şüpheli yaklaşım ve gergin siyasi ortam dikkate alınarak daha rahat bir görüşme atmosferi yakalayabilmek adına, görüşme yapılan kişilere isimlerinin araştırmada gizli tutulacağı bilgisi verilmiştir. Bu çerçevede, katılımcıları ifade etmek için "K1" (Kadın1) ve "E1" (Erkek1) şeklinde kısaltmalar kullanılmakla yetinilmiştir.

Veri Toplama Araçları ve Analiz Yöntemi

Nitel araştırmalar konunun derinlemesine incelenmesine fırsat sunan; gözlem, mülakat ve doküman inceleme gibi veri toplama yöntemlerinden faydalanmaktadır (Yin, 1984: 23). Bu bağlamda, bu nitel çalışma çerçevesinde Avusturya'daki Türkiyeli göçmenlerin toplumsal kanaat önderi ve temsilcileriyle birebir görüşmeler gerçekleştirilmiş ve derinlemesine mülakat tekniğinden faydalanılmıştır. Bu teknik çerçevesinde gerçekleştirilen mülakatlarda, görüşmenin seyrine uygun şekilde yenilerinin eklenebildiği, açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Söz konusu görüşme formu iki ana bölüm şeklinde tasarlanmıştır. Araştırmanın konusu ve görüşme şartları hakkındaki kısa bir bilgilendirme sonrası yer alan birinci bölümde, Türkiyeli göçmenlerin buldukları toplumda yaşadıkları ayrımcı tutumlara yönelik algılarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Bu kapsamda, açık uçlu sorularla bahse konu tutumların sebepleri, ön yargılı yaklaşımları harekete geçiren saiklerin neler olduğu gibi konulara odaklanılmıştır. Görüşme formunun ikinci bölümünde ise, göçmenlerin Avusturya'da yaşanan ayrımcı davranış ve tutumlara ilişkin tecrübelerine ulaşılması hedeflenmiş ve bu minvalde, eğitimden istihdama sosyal hayatın farklı alanlarında karşılaşılan sorunlar göçmenlerin gözünden anlaşılmaya çalışılmıştır.

Soru sorma ve dinleme işlevlerinde etkinlik ve eksiksiz veri aktarımı gibi araştırma açısından önemli kolaylıklara imkân sağladığından (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 175), görüşmeler esnasında katılımcıların izni doğrultusunda ses kaydı alınmıştır. Ses kaydı alınmamasını talep eden katılımcıların görüşmeleri ise deftere alınan notlar yoluyla toparlanmaya çalışılmıştır. Görüşmelerin bir kısmı, kafe ve restoran gibi sosyal alanlarda gerçekleştirilirken, katılımcıların evleri, dernek ve STK yerleşkeleri ve çalışma ofisleri de kullanılan mekânlar arasında yer almıştır.

Çalışmanın katılımcılarla birebir görüşmeleri içeren saha araştırması bölümü tamamlandıktan sonra, ses kayıt cihazı ve not alma tekniği kullanılarak elde edilen verilerin çözümlenmesi aşamasına geçilmiştir. 31 adet ses kaydının deşifresi yapılmış, ses kaydı istemeyen 2 katılımcının görüşmelerinde tutulmuş notlar ise daktilo edilmiş ve araştırmacı tarafından ikişer kez okunarak içerik analizine tabi tutulmuştur. “Verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşma” (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 259) amacı güden bu analiz yöntemi doğrultusunda, öncelikle veriler arasında yer alan sözcük, cümle yahut paragraf gibi anlamlı bölümlere isimler verilerek veriler kodlanmıştır. Daha sonra ortaya çıkarılan bu kodlar arasındaki ortak veya benzer yönler incelenerek onları belirli kategoriler altında toplayıp, verileri temel düzeyde açıklayabilen temalara ulaşılmıştır. Ardından elde edilen kod ve temalar nitel araştırma yöntemleri ve Türkiyeli göçmenler konusunda uzmanlığı olan bir araştırmacıya gönderilerek görüşleri talep edilmiş ve sağlanan uzlaşa ile araştırmanın güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır. Son olarak, araştırmanın bulgular bölümü üzerinde uzlaşa sağlanmış bu kod ve temalar esas alınarak ve yorumlanarak rapor edilmiş olup, bu bölümde görüşmeleri olduğu gibi yansıtılabilmek amacıyla katılımcıların verdiği cevaplardan doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Ayrımcılığın Zeminine İlişkin Bulgular

Araştırma bağlamında gerçekleştirilen görüşmeler dikkate alındığında, Türkiyeli göçmenlerin yaşadığı ayrımcılığın, yabancı/ Türk düşmanlığı (Türkofobi) ve İslam karşıtlığının (İslamofobi) kesiştiği bir zeminde ortaya çıktığı görülmektedir.

Yabancı düşmanlığının bir alt kümesi olarak ele alınabilecek Türkofobinin tarihi oldukça eskilere götürülebilir. Yıldırım Beyazid’in 1394’te İstanbul’u kuşatma altına alması ile başlatılabilecek olan Türk korkusu, İstanbul’un 1453’te fethi, 16. yüzyıl’da Osmanlı ordularının Balkanlar’daki ilerleyişi ve 1529 ve 1683 Viyana Kuşatmaları ile Osmanlı’nın Orta Avrupa kapılarına dayanması sonrası Avrupa ve Hıristiyanlık için bir varoluş meselesi olarak görülmeye başlanmıştır (Alarşan, 2005: 140). Bu dönemde yenilmez ve tehlikeli bir düşman olarak algılanan Türk tehlikesi, “kadın ve çocukların katli” ve “kafa ve kulakların kesilmesi” gibi metaforlar üzerinden de beslenerek, Avrupa ve özellikle de Avusturya halkının belleğine kazınmıştır (Dellal, 2010: 213).

Katılımcılardan bir kısmı yaşanan ayrımcılıklarda bu tarihi düşmanlığın etkisi olduğunu düşünmektedir. Türk korkusunun, Batılı toplumların zihin kodlarının oluşumunda önemli olduğu ve etkilerinin günümüze değin ulaştığı bir katılımcı tarafından şöyle dile getirilmektedir:

“Bunun (ayrımcılığın) arkasında tarihsel bir korku da var, Türk Savaşları’ndan kalan. Bu (korku) hâlâ aktüel. Bunların (Avusturyalıların) psikolojik bir sorunu.” (K2)

Bunun yanında alan yazında, tarihi referanslara bakıldığında Türk düşmanlığı algısının bir yanılısıma olduğunu (Eravcı, 2010: 40–41; Hıdır, 2017: 27) dile getiren çalışmalar da mevcuttur. Bu görüşe göre, Türkofobi aslında İslamofobinin bir yansıması olarak kabul edilmelidir. Bu konudaki makalesinde Hıdır (2017), aslında Türk düşmanlığı olarak adlandırılan olgunun tarihi olarak yabancı düşmanlığı gibi etnik bir ayrımcılıktan çok, siyasi-dini bir fenomen olan İslamofobi olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir. Kökenleri İslam’ın doğuşuna değin uzatılabilen İslamofobi, özellikle Osmanlı askeri/ siyasi zaferleri sonrası yerini, doğrudan etnisiteye vurgu yapmayan ve aslında Müslümanların kastedildiği siyasi-dini (teo-politik) bir fenomen olan “Türk korkusu-Türkofobi”ye bırakmıştır. Bu yönüyle Türkofobi aslında İslamofobinin bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir. 15. ve 16. yüzyıl sonrası Avrupa yazınında Türkofobik ve İslam karşıtı konuların Voltaire, Erasmus, John Calvin, Martin Luther gibi din adamı, sanatçı³ ve filozoflarca işleniş biçimi bunun bir göstergesi kabul edilebilir (Hıdır, 2017: 27).

Bu görüşe benzer şekilde, katılımcıların büyük çoğunluğu, tarihi Türk düşmanlığının etkisini kabul etse de yaşanan güncel ayrımcılıklara zemin kazandıran asıl olgunun İslam karşıtlığı olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda, özellikle 11 Eylül sonrası gelişen küresel islamofobik rüzgârın güçlü etkisine bir katılımcı şöyle değinmektedir:

“Çok zayıf tarihsel nedenleri de vardır tabii, kolektif hafızada.(...) Ama çok zayıf olduğunu düşünüyorum. (...) Bunu diri tutmaya çalışanlar var ama bundan daha güçlü faktörler var. Mesela 2001’de başlayan “war against teror”... Çok daha yakın çok daha hissedilir.(...) Teröre karşı savaş ve bunun yarattığı dinamik var, 11 Eylül’den bu yana özellikle. En büyük faktörün de bu olduğunu düşünüyorum. Teröre karşı savaş denilen Amerika’da başlayan ve bütün küreyi saran en büyük etkinin bu olduğunu düşünüyorum.” (E16)

Avrupa genelinde yaşanan ayrımcılıklarda etnisite-ırkın da rol oynadığı, ancak bunun İslam karşıtlığının ülkede yer alan en büyük Müslüman azınlık

3 Türklerin tarihsel olarak Avrupalı topluluklar tarafından nasıl görüldüğüne ilişkin ayrıntılı bir resim için, Burcu Alparslan’ın (2005) Türk imajının Avrupa görsel sanat ürünlerine yansımaları konu alan makalesine başvurulabilir.

üzerinden kendisini göstermesi şeklinde olduğu da göze çarpmaktadır. Örneğin, Fransa, Belçika, Hollanda gibi ülkelerde Arap; Almanya, Avusturya, İsviçre gibi ülkelerde Türk ve İngiltere gibi ülkelerde Pakistan-Bangladeşliler ile Afrika kökenli Müslümanlar hedef alınırken grup kimliği olarak daha ziyade dini-kültürel özelliklerin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu ise, Müslümanların dini bir grup olarak sınıflandırıldığı yeni bir ırkçılık türünün hedefi olduğunu göstermektedir (Hıdır, 2017: 42-43).

Avusturya'da bu durumun en açık göstergelerinden biri, aşırı sağ parti Avusturya Özgürlük Partisi'nin (FPÖ) görsel materyallerinde kullandığı yabancı imajıdır. Aşağıda yer alan ve "Yabancılar kendi evlerine! Belediye evleri sadece Graz'lılar için!" mottolu afişte (Bkz. Şekil 1), yabancı olarak tasvir edilen insanların (başörtüsü, sakal ve takke gibi unsurlarla resmedilen) Müslümanlar olarak seçilmesi, ülkede yabancı kavramının Müslüman ile nasıl eş anlamlı kullanıldığını gözler önüne sermektedir.

Şekil 1: FPÖ afişi: "Yabancılar kendi evlerine! Belediye evleri sadece Graz'lılar için!" (Ekran Fotoğrafı. FPÖ-Websitesi: <http://www.gemeindebauvergabe-neu.at/>)

Yabancı düşmanlığının İslam karşıtlığıyla iç içe geçtiği, hatta aynılaştığı bu duruma, katılımcılardan biri şu şekilde dikkat çekmektedir:

"2001 senesinden sonra genel ırkçılığı aldılar İslam'a karşı bir ırkçılık haline getirdiler. Bütün elementlere karşı savaşmıyorlar sadece Müslümanları hedef alıyorlar. Diğerleri hiç tepki vermemekte, çünkü onların ortak paydası Hıristiyan olmak. Polon da olsa Çek de Romen de olsa onları her ne kadar sevmeseler de... Yahudilerde olduğu gibi ırkçılığı bir gruba yönlendirebilirsiniz." (E10)

Bu bağlamda, Avusturya'da Müslüman toplumu içinde çoğunluğu oluşturan grup olarak Türklerin hedef alındığını tespit eden katılımcılardan biri, İslam düşmanlığının ülkelerdeki etnisiteler üzerinden yürütüldüğü görüşünü şöyle desteklemektedir:

“İslam düşmanlığı, onun da altında Türk düşmanlığı var.(...) Avrupa’da ben işim icabı çok gezdim. Fransa’da problem daha değişik, orada da bir mağrip antipatisi var. Bir Arap düşmanlığı, Arap düşmanlığının arkasında da Müslüman düşmanlığı. Yani ana şey; Müslüman, İslam. Sonra hangi ırk ülkede çoksa, ona eşdeğer oluyor. Yani yabancı düşmanlığından çok islamofobi.” (E7)

Uzman akademisyen bir katılımcı ise, ülkeye sonradan göçmüş olsa da Batı ülkelerinden gelen insanların algı düzeyinde göçmen kabul edilmediğini düşünmekte ve meselenin tüm göçmenleri değil sadece Müslümanları hedef alan bir “öteki” meselesi olduğunu ifade etmektedir:

“Alman göçmenler sayıca diğer bütün göçmenlerden fazla. Birinci sıradalar. Ama onlar göçmen statüsünde değil. Yani böyle bir kavram yok aslında. Göçmen denilince kast ettikleri şey büyük oranda Müslümanlar. İkinci sırada Türkler olarak nitelendirebiliriz. Alman, İrlandalı, Amerikalı göçmen göçmen değil yani. Böyle bir sorun yok. (...) Demek ki mesele neymiş göçmen değilmiş mesele öteki meseleymiş. “Kim bu?” öteki diyerek tanımlayacağımız grup, kimlerden oluşur? Müslüman olanlardan oluşur, her şeyden önce. Mesele Fransa’da Cezayirli olur. Almanya’da Avusturya’da Türkler olur. Çok net yani. Bunun dışında bir şey görmek çok hayalci bir bakış açısı olur.” (E30)

Ülkedeki temel problemin etnik bir ayrımcılıktan çok, dini-kültürel bir ayrımcılık olduğu ve bunda Müslümanların birinci hedef olarak belirlediği istatistiki araştırmalar yoluyla da ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, Avusturya eğitim kurumlarında öğrencilerin ayrımcılığa uğrama nedenlerinden ilkinin (% 62) İslam karşıtlığı olduğu (IDB, 2016: 15); Avusturya’da 2017 yılı içerisinde kayıt altına alınan ırkçı olayların %40’a yakınının islamofobik temelli gerçekleştiği (ZARA, 2017); Avusturyalıların %60’ının Müslümanlar ile beraber yaşamayı negatif olarak değerlendirdiği (Hajek ve Siegel, 2017: 12) ve % 80’inin kamusal alanda örtünmenin yasaklanmasını ve camilerin daha sıkı kontrol edilmesini (Hajek ve Siegel, 2017: 9) talep ettiği görülmektedir.

Öte yandan, katılımcılar tarafından islamofobik temelli bu ayrımcılığın sadece Avusturya şartları ile açıklanmayacak küresel ve sistemli olarak üretilen bir fenomen olduğu değerlendirilmektedir. Katılımcılardan bazıları, 11 Eylül sonrası sadece Müslüman toplulukları hedef alan bu küresel tutuma ve İslam düşmanlığının medya ve algı yönetimi yöntemleriyle beslenen boyutlarına dikkat çekerek şöyle söylemektedir:

“Bence bu sadece Avusturya ile alakalı değil dünya konjonktürü ile alakalı. Avusturyada bu dünya konjonktüründe yer almak zorunda. (...) Sistematik bir şey var yani: 11 Eylül’den sonra çok başarılı bir şekilde insanların beynine şunu kazıdılar: Taşa kazır gibi yani, kolay kolay oradan çıkmaz artık: Terör ve İslam aynı. Ya da İslam’la şiddet aynı. Eskiden Biz İslamiyet’i anlattığımızda İslam’ın ne kadar huzur ve barış dini olduğunu... İnsanlar bugün buna gülebiliyor; nasıl ne alaka? Şiddet olarak ne görüyorsak Müslümanlardan geliyor. Bir algı yanıltması var tabii ki. Manipülasyon var.” (K4)

“Bunun medya ayağı var, medyanın bunu büyütmesi var, küreselleşme var, teröre karşı savaş ve bunun yarattığı dinamik var 11 Eylül’den bu yana özellikle. (...) Sonra bunun medyada ondan bağımsızlaşıp, kendi dinamiğini oluşturup oluşan bir hava var.(...) Tamam, son dönemde savaş bölgelerinden gelen insanlar var. Bunlar travmatik şeyler yaşadı, burada birtakım olayların olabileceğini düşünüyorum ben. Ama bunlar bir oluyorsa ona katlandığını düşünüyorum. Algının çarpıtılarak büyüteç altında bakıldığına eminim.” (E16)

Alanyazında İslamofobinin birtakım yapılar ve güç odakları tarafından kurulan bu boyutuna vurgu yapan çalışmalar da (Bazian, 2012; Attia, 2009; Shooman, 2014; Müller-Uri, 2014; Hafez, 2017) yaygınlık kazanmaktadır. Bu alanda araştırmalar yürüten önemli isimlerden Hafez, İslam karşıtlığı yazınında ortaya çıkan farklı ekollerin varlığından bahsetmekte ve aralarında en çok rağbet gören yaklaşımın, İslamofobiyi iktidar ilişkilerinin bir ürünü olarak gören, “post-kolonial yaklaşım” olduğunu dile getirmektedir. Bu yaklaşıma göre, islamofobi küresel Avrupa merkezci ve oryantalist iktidar yapılarının ürettiği icat edilmiş bir olgudur. Sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkilerdeki eşitsizliklerin korunması ve genişletilmesi için bir araç olarak kullanılan İslamofobi, mezkûr yapılarca eşitsiz kaynak dağılımını haklı çıkaracak bir gerekçe ve fırsat eşitsizliğinin bir örtüsü olarak kullanılmaktadır (Hafez, 2017).

Saha araştırmasına iştirak eden araştırmacı-yazar bir katılımcı da bu bağlamda, İslam karşıtlığını ekonomik sömürünün yeni şekli olarak tanımlamakta ve bu karşıtlığın toplumsal kaynakların eşitsiz dağılımını meşrulaştırmakta kullanılan bir araç olduğunu söyleyerek, bunun altında yatan iktidar ilişkilerine şöyle dikkat çekmektedir:

“Şuanda benim gördüğüm şu: Bu kapitalist sistem, sömürü sisteminin yaşayabilmesi için sömürülenlerin ve sömürülenlerin olması lazım. Mesele sömürülenlerin ve sömürülenlerin ne ile ayırt edileceği. Ölçü ne olacak? Eskiden asilzadeler vardı işçiler vardı. Artık sömürü ideolojik olarak kimlikler üzerinden yapıyor. En son Kurz’un söylediği şey de oydu yani. Bunu Viyana Üniversitesi’nin rektörü dedi ya... Çıkıp dedi: Liberal ve seküler toplumumuzu korumak için başörtüsü yasağını hükümete tavsiye ederim. Kulaklarımla duydum radyodan ya. Liberal ve seküler. İşte bu iki kavram. Savaşın çizgisi bu iki kavram üzerinden yürüyecek. Entegrasyon olayın sosu şu anda. Başörtülüler Hukuk Fakültesi okusun ama hâkim olamasın. Sen ne yapıyorsun? Belirli bir kesimi “Arbeitsmarkt”tan (istihdam alanı) dışlıyorsun. İş piyasasına alıp almamaya keyfine göre sen karar veriyorsun. Başörtüsü kelimesi yerine “gözlüklüler” de diyebilirsin hiçbir farkı yok. “Köşeli gözlüklüler liberal seküler dünyamıza zararlıdır, bunların kamusal alanda görev alması yasaklanmalıdır.”” (E21)

Bu durumun bir boyutu da ayrımcılığın ekonomik sebeplerle ilintili olarak okunması gerektiği gerçeğidir. Genel olarak tüm batı ülkelerinde öne çıkan bir yaklaşım olarak, küresel finansal krizin sebep olduğu olumsuzlukların Müslümanlar ve göçmenlere ithaf edilmiş olduğu görülmektedir. Bu

gruplar, yapısal sorunlar haline gelen yükselen işsizlik oranları, toplumsal gerilim ve şiddetin sorumlusu olarak gösterilmeye başlanmıştır (Kaya, 2016: 239). Araştırmamızın parlamenter bir katılımcısı da bu noktaya vurgu yapmakta ve ülkede var olan ekonomik problemlerin faturasının genellikle göçmenlere kesildiğini şöyle ifade etmektedir:

“Ama şu da bir gerçek; Avusturya da suçsuz değil. Avusturya’da hala siz-biz diskusyonu (tartışması), gittikçe de daha çok. Özellikle bu işsizlik yükseldikçe, finans krizi de. Biliyorsunuz. “Sündenbock” (günah keçisi) diye bir şey var Almandada. Her şeyin suçlaması kendini “wehren” (korumak) yapamayacak insanların üzerine atılıyor. Yani sanki Avusturya’daki işsizlik, ekonomik kriz, Avrupa’daki, hepsi göçmenlerdenmiş gibi.” (K6)

Araştırmada İslamofobi olgusuna ilişkin öne çıkan bir başka husus da söz konusu korkunun gerçeklik temelinden yoksun olduğu yönündedir. Avusturya toplumu bizatihi İslami terör eylemleri yahut Müslümanların sebep olduğu şiddet olaylarına tanık olmamasına rağmen ülkede yaygınlık kazanan İslam korkusu atmosferini rasyonel sebeplerle açıklamak oldukça zordur. Bu duruma dikkat çeken katılımcılardan biri, İslam korkusunun ardında yatan psikolojik etmenlere şu şekilde değinmektedir:

“Fobi kelimesi genellikle psikolojik hastalıkları tasvir etmek için kullanılır ya. Bu yanlış yere mi çekiyor işi? Bu aslında bir ırkçılıktır, bunu psikopatolojikleştirip, bir hastalık haline getirip anlaşılır bir şey haline getiriyorsun, diye bir tartışma vardır. Ama bir taraftan hakikaten de korku diye bir şey var bunlarda. Ve hakikaten de patolojik bir boyutu var diyebiliriz. İnsan mesela bir örümcektekenden neden korkar; rasyonel bir tarafı yok. Bazıları zehirli ama çoğu öldürmez, ama korkarsın. Burada da öyle bir durum var: Yani olmayan bir şey üzerine bir korku var.” (E16)

Toplumsal iletişimin gerçekleştiği ve gerçek kişilerin söz konusu edildiği alanlarda, bu korku ve endişelerin silikleştiği hususu, araştırmada öne çıkan bir başka bulgu olmuştur. Alanyazında, çoğul/baskın toplumun ayrımcılığa maruz bıraktığı alt grubu, o grubun en kötü üyesiyle tanımlamaya ve homojenleştirmeye yatkın olduğu kaydedilen bir durumdur (Çayır, 2012: 12). Irkçılık ve özelde antisemitizm araştırmalarında sıkça karşılaşılan “Yahudiler ile gerçek Yahudiliği birbirinden ayırmak gerektiğine” ilişkin kanının, güncel Türk/İslam düşmanlığı tartışmalarına da taşınmış olduğu görülmektedir (Hafez, 2017: 12). Katılımcıların bir kısmı güncel hayatta sıkça karşılaştıkları bir deneyim olarak bu hususa şöyle değinmektedir:

“Avusturyalı ile konuşuyorsun konuşuyorsun, Türklerle alakalı, yabancılarla alakalı bir şey çıkıyor mesela. Orada hemen tepkisini gösteriyor. Orada diyorsun ki “Hoop Martin ben de yabancıyım, ben de Türküm”. “Ama sen başkasın”... Bu herkeste oluyor yani “Sen başkasın”. Tanıdığı insanı o şeye koymuyor ama kafasında oluşmuş bir algı var.” (E7)

Bu yorumlar, ayrımcılıkla mücadele literatüründe öne çıkan yaklaşımlardan “toplumsal temas” (Allport, 1954) kuramını akla getirmektedir. Söz konusu kurama göre, uygun tanışma ve etkileşim şartları sağlandığında, önyargının temelinde yatan hatalı genellemeler fark edilir ve ortak yanlar ile benzerlikler keşfedilir. Kısacası bireyler birbirinin gözünde insani özellikleriyle ön plana çıkarak, grubun sanıldığı gibi homojen ve kötü olmadığı anlaşılır.

Yaşanan Ayrımcılıklara İlişkin Bulgular

Yukarıda zikredilen zemin üzerinden beslenen yabancı düşmanlığı ve İslam karşıtlığının, Avusturya’da toplumsal alana da yansıyan baskın bir tutum halini aldığı görülmektedir. Polise intikal eden Nazi eylemlerinin sayısındaki artış (Council of Europe, 2015: 10); internet platformları ve kamuya açık alanlarda (sokak ve parklar gibi alanlarda) sergilenen ırkçı davranışların her yıl artarak devam etmesi (ZARA, 2017: 10–13) ve Avusturya toplumunun %31’inin Müslüman bir komşuya sahip olmayı istememesi (Bayraklı ve Hafez, 2018: 54) gibi istatistikler dikkate alındığında Avusturya’nın diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında en yüksek skora sahip ülkeler arasında olduğu görülmektedir.

Bu verileri destekler nitelikte birçok katılımcı, ayrımcılık sorunun ülkede yaygın bir hal aldığı düşünmektedir. Yaşanan ayrımcılıklarda, Türkiye’li göçmenlerden kaynaklı eksiklik ve donanımsızlıkların etkilerini kabul etmekle birlikte, katılımcıların büyük kısmı yaşanan problemlerin “kültürleştirilmesi”ne vurgu yapmaktadırlar. Avusturya’da ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler ilk nesle kıyasla, eğitim ve kariyer noktasında önemli ilerlemeler göstermişlerdir. Ancak yakalanan sosyo-ekonomik uyumun, bu grupları toplumdaki ayrımcılıktan koruyamadığı anlaşılmaktadır. Literatürde “bütünleşme paradoksu” olarak adlandırılan bu durum bazı araştırmalara da konu olmuş ve daha eğitilmiş ve istihdama katılım sağlamış ikinci nesil göçmenlerin ayrımcılık algılarının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (Abouguendia ve Noels, 2001; Hall ve Carter, 2006). Bu konuya dikkat çeken bir katılımcı, çok vasıflı ve eğitilmiş olan göçmenlerin dahi bu ayrımcılığa maruz kalabildiğini şöyle ifade etmektedir:

“Ama şimdi bu işler kültürleştirildi son yıllarda. Ve kültürleşmesi eğitilmiş de olsan senin karşına çıkıyor, eğitimsiz de olsan karşına çıkıyor. Reel olmasa da reel sonuçları var. Belki yanlış algılamadan doğmuş bir şey olabilir, ama bugün artık reel sonuçları var bu işin. Artık eğitilmiş bir insan da hiçbir entegrasyon problemi olmamasına rağmen, dili biliyor, her şeyi biliyor, eğitimi var, yetkinliği var, liyakati var. Ama alınmıyor işe.” (E16)

Hem etnik köken hem dini mensubiyetleri dolayısıyla toplumda farklılaşan Türkiye kökenli göçmenlerin de ülkede yükselen bu ayrımcılıktan payını aldığı görülmektedir. Neredeyse tüm katılımcılar, çoğunlukla islamofobik temelli olmak kaydıyla Türkiyeli göçmenlerin iş başvurularında, eğitim hayatında ve hatta ev kiralamak gibi asli ihtiyaçlarını karşılarken ayrımcılığa uğradıklarını ifade etmektedirler.

Özellikle eğitimde yaşanan ayrımcılıklar, yeni nesillerin özgüven ve sahiplenme duygularında tamiri güç tahribata yol açtığından, konunun oldukça önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Viyana’da 2016 yılında, 23’ü okullarda, 5’i anaokullarında olmak üzere 28 islamofobik ayrımcılık vakasının yaşandığı belgelenmiştir (Bayraklı ve Hafez, 2017: 64). Bu araştırmada da eğitim hayatında karşılaşılan ayrımcılıklar konusunda birçok katılımcının olumsuz tecrübeleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlerin ayrımcı tutumları, ders notlarını kasten düşürmeye yönelik müdahaleler, akran zorbalığı vb. şekillerde cereyan eden dışlanmalar, okullarda sıkça yaşanan vakalar olarak anlatılmaktadır. Bu kapsamda, kendisi de bir eğitimci olan ve okullarda yaşanan bu ayrımcı davranışların, çocukların özgüvenlerini zedelediğini düşünen bir katılımcı, kendi çocuğunun yaşadığı bir ayrımcılığı bu duruma örnek göstermektedir:

“(Oğluma) ilkokulda meslek olarak ne olmak istiyorsunuz diye sormuşlar. Politikacı olmak istiyorum demiş. “Ama memleketinde değil mi, yani Türkiye’de politikacı olursun?” demişler. O da “Yok, benim memleketim burası. Ben burada olacağım. Viyana belediye başkanı olacağım” demiş. Biz çocukları evde hep güçlendiriyoruz, anlatıyoruz falan. Onların özgüvenini tekrar yerine getirebiliyoruz. Ama okulda böyle küçük bilerek yahut bilmeyerek yaptıkları dışlamalar; sen buraya ait değilsin, yeterli de değilsin, burada sen nasıl siyasetçi olacaksın... Ve aile de bunun peşine düşmezse, çocuk o yetersizlik ile büyüyor.” (K2)

Avusturya eğitim sisteminde göçmenlerin karşılaştığı en önemli problem alanlarından biri de okul seçiminde öğretmenlerin etkisinin büyüklüğüdür. Birçok alternatif sunarak, çocukların ilgi ve yetenek alanlarına göre okul çeşitlerine ayrışmasına imkân sağlayan Avusturya eğitim sisteminde, bu durum bazı öğretmen ve okul yöneticilerinin sergiledikleri ırkçı ve ayrımcı tutum nedeniyle göçmenler için dezavantaja dönüşebilmektedir. Yeterli zeka ve becerilere sahip olsalar da, bu çocukların ilkokul döneminde engelli ve başarısız çocukların gönderildiği özel eğitim kurumlarına (Sonderschule) yönlendirilmesi Avusturya eğitim sisteminde çokça rastlanan bir durumdur (Bekaroğlu vd., 2015: 92). Örneğin 2015/2016 eğitim yılında özel eğitim okullarında eğitim alan öğrencilerin %20’sini yabancı uyruklular oluşturmaktadır ve bunların çoğunluğunun eski Yugoslavya ve Türkiye kökenli öğrenciler olduğu görülmektedir (Statistik Austria, 2017: 47).

Özellikle ortaokul ve lise seçimlerinde, öğretmenlerin verdiği okul notlarının ve yönlendirmenin çocuğun tüm hayatını etkileyecek şekilde belirleyici olmasından yakınan ve kendisi bir Türk derneğinin üst düzey yöneticisi olan bir katılımcı, Türkiye kökenli çocukların karşılaştığı haksızlık ve ayrımcılığı yaşadığı örneklerden yola çıkarak şöyle anlatmaktadır:

“Okul aile birlikleri ile yapmış olduğumuz görüşmelerin çoğunda şunu gözlemliyorum: Özellikle ilkokul son sınıf çocuklarının geleceği ile alakalı: Mesela, çocuk başarılı bir çocuk okul hayatında. Ortaokul için dördüncü sınıf sonunda kayıt yaptıracak. Gymnasium’a kayıt yaptırmak istiyor. Notları da buna yeterli. Gidiyor kayıt yaptırıyor, kabul görüyor. Ama öğretmenin baskı yaptığını biliyorum. Birçok görüşmem oldu çünkü bu konuda. Baskı şu: Çocuğunuz Gymnasium’da başarılı olamaz onu normal ortaokula gönderin. Ortaokulda da şunu yapıyorlar: Özellikle üçüncü sınıf sonrası, çocuk lise okuyacaksa HTL Meslek Okulu gibi, çocuk üniversite okumayı düşünüyorsa, orda da çocuğu “Lehrling” (mesleki eğitim) yapmak için meslek yapmak için yönlendiriyor mesela o tür başarılı çocukları. Mesela son sınıfta özellikle başarılı çocuğun notunun düştüğünü görüyorsun.” (E4)

Karşılaşılan bu önyargı ve dışlamaların, Türkiye kökenli öğrencilerin eğitim başarılarına olumsuz yansımaları olduğu birçok katılımcı tarafından dile getirilmektedir. Alanyazında, beklentilerin hedef kitlede davranışsal uyuma yol açtığına, yani hedeflenen kişilerin, algılayıcının kendilerinden beklentilerine uyum sağlayacak şekilde davranmaya başladığına ilişkin birçok araştırma mevcuttur (Demirtaş-Madran, 2012). “Kendini gerçekleştiren kehanet” yahut “temel beklenti etkisi” adı verilen bu uyum süreci (Merton, 1948: 194) eğitimde Türk göçmenlere yönelik sergilenen aşağılayıcı tutumda da kendini göstermekte ve göçmenler kendilerine biçilen yetersizlik rolünü zamanla kabullenmektedirler. Özellikle öğretmenler gibi etkisi büyük “diğerleri”nin Türk göçmen çocukların motivasyonlarını nasıl olumsuz etkilediğinden kendisi de eğitimci olan bir katılımcı şu şekilde bahsetmektedir:

“Eğitimde önyargı var onlara (Türk göçmenlere) karşı: Zaten ana dilleri çok iyi değildir. Genç bir kızsız zaten aile içerisinde eziliyordur, ya babası ya da abisi tarafından baskı görüyordur. Sürekli bu önyargılarla savaşmak zorunda oldukları için motivasyonları çok erken kırılabilir. Bu gençler hayatlarında kimlerle karşılaşmış, öğretmenler tarafından motive edilebilmişler mi? Eğer bu gençler liseyi bitiremediyseler, üniversite hayatını erken bıraktıysalar, çoğunlukla bunun sebebi başarısızlıktan ziyade bir yerlerde motivasyonlarının kırılmış olması.” (K4)

İş arama, başvuru mülakatları ve meslekte terfi gibi istihdam ilişkilerinde yaşanan eşitsizlikler de Avusturya’da her zaman ve her yerde yaşanan olgulardan biri haline gelmiştir (ZARA, 2017: 46). Ülkede Türk vatandaşlığına sahip nüfusun işsizlik oranı %20’dir (Statistik Austria, 2017: 61). İşsizlik rakamlarında göçmenliğin etkisi hususunda yapılan bir araştırmada, gerekli yetkinliklere

sahip olsalar da fotoğraf yahut isimlerinden göçmen kökenli oldukları anlaşılan kişilerin iş görüşmesine davet edilme oranının Avusturyalı başvuruculara nazaran daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Weichselbaumer, 2015).

İstihdamda yaşanan bu ayrımcılık, araştırmanın katılımcıları tarafından da dile getirilmektedir. Kendi tecrübesinden yola çıkarak, Türkiyeli göçmenlerin Avusturya'da iş ararken sıkıntı yaşadıklarını söyleyen bir katılımcı, bu durumun tesadüf olmadığını şöyle ifade etmektedir:

“Ben mesela iş bulamadım. Nerede iş buldum Denizbank'ta buldum. Bu bir tesadüf değil. Benim kardeşim iktisat bitirdi; Almandası, İngilizcesi benden daha iyi. Her yere başvurdu, fakat Denizbank'ta çalışıyor. Patron Türk, çalışan Türk, çaycı Türk. Ve bunlar orta sınıf Türkler hiç fark etmiyor. Mesela ev aramada, benim kardeşim 7 aydır ev arıyor, bulamıyor. Türk, yabancı olduğu için. İsmi yeterli.” (E20)

Göçmenlerin etnik kökenlerinden ötürü yaşadıkları bu dezavantajların yanında, iş bulma, iş yerinde ayrımcılığa uğrama ve staj yeri bulma noktasında islamofobi temelli bir takım eşitsizlik ve ayrımcılıklara maruz kaldıkları da görülmektedir. Başörtülülerin iş başvurularında ve eğitim sonrası staj yeri bulmakta zorlanmaları, iş yerlerinde dini sembollerin yasaklanması yönündeki girişimler, meslekte terfi durumunda karşılaşılan bariyerler ülkede sıkça karşılaşılan islamofobik tutumlardır⁴ (Bayraklı ve Hafez, 2017: 34). Katılımcılardan biri, yeni nesil Müslüman gençlerin iş piyasasında yaşadığı bu eşitsizliğe dikkat çekerek şöyle söylemektedir:

“Belirli bir noktadan sonra hâlâ ayrımcılıklara muhatap olduklarını düşünüyorlar. Mesela kapalı genç bir kız, 19 yaşında, son derece güzel Almanca biliyor, çok iyi İngilizce biliyor, eğitim almış vb. Ama iş sahasında zorlanıyor. Dindar bir göçmen olmasa bile, ismi Arapça ya da Türkçe olduğu zaman, iş başvurularında arka tarafa atılıyor. Dolayısıyla yeni nesil -bunlar 25-30 yaşlarındaki insanlar, bunlar güzel üniversitelerde okudular, eğitim aldılar. Fakat iş piyasasında yine bu ayrımcılığı gördüler.” (E20)

Eğitim ve çalışma hayatına katılım noktasında Türk kadınlarına sürekli telkinlerde bulunduğunu ifade eden parlamenter bir katılımcı ise, başörtülü kadınların, önyargı ve eşitsiz muameleler nedeniyle eğitim ve yeterliklerinin altında işlerde çalışmak zorunda olmalarını şu şekilde eleştirmektedir:

“Yani bu konuda haklılar. Ben mesela, hep her yerde derim ki, eğitiminizi bitirin. Mesleksiz insana iş yok. Kendi ayaklarınızın üstünde durabilin. Evlenin, çocuğunuz olsun, ama bir mesleğiniz olsun. Ondan sonra çalışın. Çünkü iş insanının özgüvenini de artırıyor. (...) Ondan sonra karşılaşıyorum eğitilmiş bayanlar ve diyorlar ki yüz yere başvurduğum, iş bulamıyorum. Çoğu neden, özellikle eğitimli

4 İş yaşamında Müslüman göçmenlerin karşılaştığı islamofobik temelli ayrımcılıkların örnekleri için bkz: (ZARA, 2017: 46-51) ve (DOKU-Stelle, 2017).

bayanlarda başörtüsü. Bu bayanlara ben diyorum ki, Handels akademie'yi (Ticaret Akademisi) bitirmiş. Başörtüsü var. Ondan sonra Türk süpermarketin kasaında oturuyor. Bu çok üzücü. Ondan sonra çünkü benim ilk tezim anlamsız." (K6)

İrkçilik ve ayrımcılığın en ileri seviyesi olan fiziksel ve sözlü saldırıların da gerek sahip oldukları etnik köken gerekse mensup oldukları dinsel aidiyet nedeniyle Türkiyeli göçmenlerin karşılaştıkları gündelik problemler haline geldiği anlaşılmaktadır. Ülkede Müslümanlara ait ibadethane ve derneklere yönelik saldırıların sayısında son yıllarda ciddi bir artış yaşanmakta (UHM, 2015: 87–88), bina duvarları, tabelalar ve reklam panolarına yazılan Müslüman karşıtı söylemlere sıkça rastlanmakta (Bayraklı ve Hafez, 2017: 70–72) ve Avusturya'da İslam karşıtlığı vakalarının 1/3'ünü fiziksel saldırılar ve nefret söylemi oluşturmaktadır (Doku-Stelle, 2016: 16–17 ve 32). Türkiyeye kökenli göçmenlerin katılımıyla gerçekleşen "Avrupa'da İrkçilik Araştırması" isimli anketin sonuçlarına göre ise, son bir yılda Avusturya'da sözlü ve fiziksel saldırıya maruz kalanların oranı %72,3'tür. Katılımcılar arasında her üç kişiden ikisi en az bir kez ırkçı mağduriyet yaşamış, her 11 kişiden biri ise fiziksel saldırıya uğramıştır [İki Avrupa ülkesinde. (2015, 10 Mart)].

Nitekim araştırmaya dâhil olan katılımcılardan biri Avusturya'da Türk ve Müslüman göçmenlere yönelik fiziksel ve sözlü saldırılardaki artışa dikkat çekerek, yaşadığı/ şahit olduğu örnekler üzerinden bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"Yolda bana "Devlet senin çocuklarına para ödemek zorunda değil" diye bağırırlar, "Evinize geri dönün" diye bağırırlar. Bunlar benim direk yaşadığım şeyler. "Sosyal sömürücü" diyorlar. Bir gün içerisinde üç kere dört kere olmaya başladı bu, baya arttı. Yazın bir arkadaşşıma yaşlı bir kadın tramvayda tokat attı, öğretmen bir bayan. Teşhis ettiler, mahkemeye falan gitti. Sonucunu bilmiyorum. Telefonla konuşuyor diye Türkçe, rahatsız olmuş, tokat atmış." (K3)

Özellikle Türk ve Müslüman göçmenleri hedef alan fiziksel şiddet olaylarındaki bu artış, Allport'un 1954 tarihli "Önyargının Doğası" adlı çalışmasında bahsedilen önyargılı eylem kategorilerini hatırlatmaktadır. Allport'un en hafiften şiddetliye doğru beş kategoride sınıflandırdığı önyargılı eylem ve davranışların dördüncü ve soykırımdan bir evvelki basamağı "fiziksel şiddet"tir. Buna göre, yabancı ve öteki olarak damgalanan kişiler rengi, dini, ulusal kökeni ve benzeri özellikleri sebebiyle fiziksel saldırıya uğrayabilmektedirler (Allport, 1954). Türk ve Müslümanların ülkede karşılaştıkları sorunların tespiti ve giderilmesi noktasında Türk dernek ve sivil toplum örgütlerinde aktif görev üstlenmiş hukukçu bir katılımcı da ülkede özellikle Müslüman kadınların yaşadığı mağduriyete dikkat çekerek, buna karşın ortaya koydukları mücadele çalışmalarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Başörtülü insanların birtakım saldırılara maruz kaldığını görüyoruz. Başörtülüler net bir şekilde Müslüman olarak görünür haldeler. Bu nedenle zor bir süreçten geçiyorlar. (...) Bu ceza hukukundan öte nefret suçlarıyla alakalı. Böyle bir korku ortamı var Avusturya’da: başörtülü olduğu için ayrımcılık yaşamak, iş bulamamak. Güncel hayatta da bu hissediliyor.” (E25)

Yabancı düşmanlığı ve İslamofobi kapsamında, katılımcıların dikkat çektiği bir başka husus da söz konusu ayrımcılık ve düşmanlığın yaygınlaşmasında medya ve siyasetin büyük etkisidir. Günümüzde, toplumsal algı ve fikirlerin oluşumunda birincil role sahip olan kitle iletişim araçlarının göçmenler ve Müslümanları ele alırken kullandığı dil ve seçilen görseller dikkate alındığında, medyanın zaten dezavantajlı olan bu toplumsal kesimlerin dışlanmasına, marjinalize edilmesine ve düşmanlaştırılmasına zemin hazırladığı görülebilmektedir (Gölcü ve Çuhadar, 2017: 94).

Avusturya ZARA yetkilisi Claudia Schafer ile gerçekleştirilen bir mülakatla, Schafer Avusturya’da medyanın üstlendiği bu ayrımcı misyondan bahisle, polisiye bir olayda suçlunun Hıristiyan ya da Avusturyalı olması durumunda haberde Hıristiyan vurgusu yapılmamasına rağmen, Müslüman yahut yabancı kökenli olması durumunda bu vurgunun özellikle yapıldığını ve bu yolla bilinçaltında toplumsal bir fobi yaratıldığını ifade etmektedir (UHİM, 2015: 123).

Söz konusu duruma dikkat çeken bir katılımcı, medyada yer alan göçmen ve Müslüman karşıtı haberlerin ülkede zaten var olan düşmanlık ve ayrışmayı nasıl körüklediğini bir örnek üzerinden şöyle anlatmaktadır:

“Burada medyaya yansıyan özellikle Bulvar gazetelerinde metroda bedava dağıtılan gazetelerde art niyetli yazılar topluma sirayet ediyor. Ben şimdi düşünüyorum Avusturya’da metroda giden emekli bir Avusturyalı bu gazeteyi alıp oturduğu zaman karşısında kapalı bir bayan ve bir bebek arabası varsa ona karşı tutumu kine ve nefrete dönüşmeye başlıyor. Bu kin ve nefret sağ siyasetçilerin popülist yaklaşımları sonucu fiziksel eylemlere dönüşüyor. Bayanlar yalnız olduklarında bunu yapıyorlar.” (E19)

Ülkede yaşanan tüm bu ayrımcı ve düşmanca tutumun bir sonucu olarak, katılımcıların bir kısmı tarafından dile getirilen güvensizlik ve ontolojik boyutlu kaygılar araştırma açısından önemli bir başka bulgu olarak değerlendirilmektedir. Özellikle islamofobi ve Yahudi soykırımı arasında kurdukları bağ, durumu nasıl bir varlık-yokluk meselesi olarak algıladıklarını ve bu yönüyle içinde buldukları güven bunalımının derecesini göstermesi açısından ele alınması gereken bir bulgudur.

İslamofobi ve antisemitizm arasındaki benzerlikler, güncel islamofobi yazınında da oldukça sık tartışılan konulardan biridir (Hafez, 2016; Kaya,

2016; Bunzl, 2007; Klug, 2014; Benz, 2011). Bu bağlamda, 2. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan Yahudi Soykırımı'nı hatırlatan ötekileştirme atmosferine değinen katılımcılar, Müslümanlara yönelik ayrımcılık ve şiddet olaylarının durdurulması noktasında siyaseten ciddi bir çaba harcanmaması ve hatta bu konuların siyasi çıkarlar uğruna körüklenmesinden büyük endişe duymaktadırlar:

"İki üç yılda olan meseleler çok farklı bir boyut kazandı artık. Müslümanlar şu anda şunu düşünüyor: bundan sonraki adımlar ne olacak? Nazi döneminde de bu şekilde başlamıştı Yahudilerle ilgili olan sıkıntılar, adım adım. Onların sonu Auschwitz (Yahudi toplama kampı) oldu. Müslümanların sonu nereye gidiyor? Bu olayı nereye kadar götürecekler? Ben bu konuda kesinlikle pesimistim. Pesimist de değil gerçekçiyim aslında. Çünkü hakikaten anormal bir şekilde özellikle Müslümanlara karşı bir baskı var." (K4)

"2. Dünya Savaşı'nda birçok Yahudiyi katlettiler. Şimdi ırkçılığın yükselmesi konusunda Müslümanların ve Türklerin de büyük bir rahatsızlığı söz konusu. (...) Böyle olayların olmadığını sakın kimse söylemesin: Ben bunları yaşadım burada. Bosna Savaşı'm gördük, Kosova savaşını gördük, insanların nasıl katledildiğini.(...) Benim buradaki insanlarla alakalı çok ciddi endişelerim var." (E3)

Avusturya'daki geleceklere ilişkin ciddi şüphe duydukları anlaşılan katılımcıların, yaşadıkları sürecin, 1933 yılı ile başlayan ve altı milyon Yahudi'nin ölümüne sebep olan "Yahudi Soykırımı" öncesi gelişmelerle benzerliklerine gönderme yaptıkları dikkate alındığında, yaşadıkları varoluşsal kaygıların derinliği daha iyi anlaşılmaktadır.

Sonuç

Avusturya'da yaşayan Türk göçmenlerin ayrımcılık konusundaki algılarını ve toplumda maruz kaldıkları ayrımcı tutumlara ilişkin deneyimlerini nitel bir araştırma yoluyla anlamayı amaçlayan bu çalışmada konuya ilişkin önemli bulgulara ulaşılmıştır. Araştırma ülkede yaşanan ayrımcılığın, Türk göçmenlerin en önemli sorun alanlarından biri olduğunu göstermektedir. Maruz kalınan bu ayrımcılığın yabancı düşmanlığı, Türk korkusu ve İslam karşıtlığının keşiştiği bir zeminde ortaya çıktığı görülmektedir. İstanbul'un fethi ve Balkan fetihleri gibi tarihi olaylar ile Batılı toplumların zihin kodlarında yerini alan Türk tehlikesi algısına, Avusturya özelinde Viyana kuşatmalarından kalmış olan Türk korkusunun da eklemlendiği görülmektedir. Bunun yanında, görüşmelerde Türk düşmanlığının aslında İslam düşmanlığının bir yansıması olduğu görüşü ağır basmış olup, yaşanan güncel ayrımcılıklara zemin kazandıran asıl olgunun İslam karşıtlığı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda, özellikle sözde İslami teröre karşı savaşın ilan edildiği 11 Eylül sonrası etnik kimliklerin dini kimlik karşısında silikleştiği düşünülmekte

ve bu küresel dalganın etkisinden azade olmayan Avusturya'da da öne çıkan ayrımcılığın Türk düşmanlığından çok dini-kültürel bir ayrımcılık olan İslam düşmanlığı üzerinden yapıldığı anlaşılmaktadır. İslam karşıtlığı ülkede yer alan en büyük Müslüman azınlık üzerinden kendisini göstermekte ve bu yolla Avusturya'da Müslümanlar içerisinde çoğunluğu oluşturan Türklere karşı gösterilen düşmanlık ve ayrımcılık da anlamını bulmaktadır. Bunun yanında, ülkede sadece Türk değil yabancı düşmanlığının da İslam karşıtlığıyla iç içe geçtiği anlaşılmakta ve yabancı ve Müslüman kavramlarının eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Araştırmanın bu bağlamda öne çıkardığı bir başka önemli bulgu da; medya, sinema ve siyaset gibi çok farklı mecralarda algı yönetimi metotlarıyla sürekli beslenen İslam ve dolayısıyla Türk karşıtlığının, aynı zamanda ekonomik sömürünün yeni bir şekli olduğudur. Eşitsiz kaynak dağılımını haklı çıkaracak bir gerekçe ve fırsat eşitsizliğinin bir örtüsü olarak kullanıldığı anlaşılan bu ayrımcılık yoluyla Avusturya siyaseti, belirli bir toplum kesimini istihdam alanından dışlamakta ve ekonomik problemler ve işsizlik gibi toplumsal sorunların sorumlusu olarak göçmen grupları işaret ederek, bu sorunlara sebep olan yanlış politikaların tartışılmasını engelleyebilmektedir.

Bu bağlamda, çoğunlukla islamofobik temelli olmak kaydıyla Türkiyeli göçmenlerin iş başvurularında, eğitim hayatında ve hatta ev kiralamak gibi gayet asli ihtiyaçlarını karşılarken ayrımcılığa uğradıkları anlaşılmaktadır. İş yerlerinde ve okullarda dini sembollerin yasaklanması yönündeki girişimler, meslekte terfi durumunda karşılaşılan bariyerler ülkede sıkça karşılaşılan islamofobik tutumlar arasındadır. Problemlerin kültürleştirilmesi nedeniyle, vasıflı ve eğitilmiş olan göçmenlerin dahi bu ayrımcılığa maruz kalabildiğini ortaya çıkaran araştırma, Müslüman ve bunun altında Türkiyeli göçmenlere yönelik fiziksel ve sözlü saldırılardaki artışa da dikkat çekmektedir. Böylesi bir ötekileştirme atmosferinin Türkiyeli göçmenlerin zihninde yarattığı varoluşsal kaygılar ve gelecek endişesi, araştırmanın ortaya çıkardığı en önemli bulgulardan biridir. Özellikle yaşadıkları süreç ile 1933-Yahudi soykırımı arasında kurdukları bağ, durumu nasıl bir varlık-yokluk meselesi olarak algıladıklarını ve bu yönüyle içinde buldukları güven bunalımının derecesini göstermesi açısından dikkatle ele alınması gereken bir bulgudur.

Sadece Avusturya şartları ile açıklanamayacak küresel boyutlara sahip olan bu önemli sorunun, Avusturya'daki dışlayıcı toplumsal atmosfer ve göçmen karşıtlığını siyaseten kazandıran bir seçim malzemesi olarak gören aşırı sağ siyasi yaklaşımın neticesinde daha da derinleştiği görülmektedir. Bununla

birlikte, Türk göçmenlerin eğitim, istihdam ve sosyal hayatta karşılaştıkları tüm önyargı ve dışlamaların, “kendini gerçekleştiren bir kehanet” olarak göçmenlerin mezkûr alanlardaki gelişmelerine ket vurduğu anlaşılmaktadır. Bu da ayrımcılığın göçmenlerin uyum ve katılım sorunları başta olmak üzere tüm diğer sorunlarını beslemek ve onlara zemin kazandırmaktaki rolünü göstermesi açısından oldukça ilgi çekicidir.

Bunun yanında, elinizdeki çalışmanın kapsamı dışında kalan ayrımcılıkla mücadele yöntemleri, müstakil bir araştırma gerektirecek denli önemli ve derinlikli bir konudur. Ayrımcılık, yerel ve uluslararası siyaset, medya ve toplum gibi farklı aktörlerin etkili olduğu karmaşık bir süreci işaret ettiğinden, bu sorunun çözümünde bahsedilen aktörler arasında işbirliğini de içeren makro düzeyde politikalara ihtiyaç vardır. Hak ve özgürlükleri temel alan ve koruyucu-önleyici nitelikte uygulanacak tedbir ve politikaların, “yumuşak güç” kullanımına izin veren medya ve sanat gibi araçlarla ve toplumsal temas imkânlarının artırılmasıyla desteklenmesi önemli katkılar sunabilir. Küresel bir problem haline geldiğinden, ayrımcılıkla mücadele bağlamında farklı ülkeler özelinde yapılacak karşılaştırmalı saha çalışmaları da, söz konusu problemin ülkelere göre paralel ve ayrışan yönlerinin keşfedilmesi ve küresel stratejiler etrafında örgütlenilmesi anlamında önemli faydalar sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Abouguendia, M. ve Noels, K. A. (2001). “General and acculturation-related daily hassles and psychological adjustment in first-and second-generation South Asian immigrants to Canada”. *International Journal of Psychology*, 36(3), ss. 163–173.
- Alarşlan, B. (2005). “Türk imajının görsel yansımaları”. İçinde. Kumrular, Ö (ed.), *Dünyada Türk imgesi*. ss. 129–162. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Aliboni, R. (2006). “The EU, Islamophobia and Immigration”. *Conflict in Focus*, 11, February/2006.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge: MA Perseus Books.
- Altaş, B. (2017). “Bilimselliğe takla attıran ilişki: Sebastian Kurz ve Ednan Aslan”. *Perspektif*, Eylül-Ekim. 12 Mayıs 2020 tarihinde erişilmiştir. <http://www.perspektif.eu/2017/09/01/bilimselliğe-takla-attıran-ilişki-sebastian-kurz-ve-ednan-aslan/>
- Attia, I. (2009). *Die “Westliche Kultur” und ihr Anderes. Zur Dekonstruktion von Orientalismus und antimuslimischem Rassismus*. Bielefeld: Transcript.
- Bayraklı, E. and Hafez, F. (2017). *European Islamophobia Report 2016*. İstanbul: SETA.
- Bayraklı, E. and Hafez, F. (2018). *European Islamophobia Report 2017*. İstanbul: SETA.
- Bazian, H. (2012). “Muslims-Enemies of the State: The New Counter-Intelligence Program (COINTELPRO)”, *Islamophobia Studies Journal*, Spring 2012, vol. 1, no. 1, ss. 163–206.
- Bekaroğlu, E. A., Batur, M., Doğan, N., Kalkan, M. ve Kucur, F. (2015). *Avrupa’da Göç, Azınlıklar ve Siyaset. Avusturya Örneği*. İstanbul: Vadi Yayınları.

- Benz, W. (2011). *Antisemitismus und Islamkritik. Bilanz und Perspektive*. Berlin: Metropol Verlag.
- Bunzl, M. (ed.) (2007). *Anti-semitism and Islamophobia: Hatreds Old and New in Europe*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Canatan, K., Hıdır, Ö., Bozbayındır, G., Yar, H., Gökçekuyu, E., Bozbayındır, A. E. ve Yıldırım, L. (n.d.). (2017). *2016 yılı Hollanda İnsan Hakları Raporu*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Council of Europe (2015). *ECRI Fifth Monitoring Cycle Report on Austria (CRI(2015)34)*. Strassburg: Council of Europe Publishing. 10 Mayıs 2020 tarihinde erişilmiştir. <https://rm.coe.int/fifth-report-on-austria/16808b5563>
- Çayır, K. (2012). "Gruplar Arası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık". İçinde. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan (Der.). *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. ss. 5–15. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dellal, N. A. (2010). *Das Türkenbild in Deutschsprachigen Neuen Zeitungen: Zur Wahrnehmung der Türken im Deutschsprachigen Gebiet am Beginn der Frühen Neuzeit*. Saarbrücken: Suedwestdeutscher Verlag fuer Hochschulschriften.
- Demirtaş-Madran, H. A. (2012). "Temel Beklenti Etkisi: Kendini Gerçekleştiren Kehanet". İçinde. Çayır, K. Ve Ceyhan, M. A. (Der.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. ss. 29–41. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis: A user Friendly Guide for Social Scientists*. London: Routledge Publications.
- DOKU-Stelle (2017). *Antimuslimischen Rassismus Report 2016*. Dokumentations-und Beratungsstelle Rassistischer Übergriffe. Wien.
- Eravcı, H. M. (2010). *Avrupa'da Türk İmajı*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Frisiersalon Kurz. (2017, 4 Temmuz). Falter.at. 18 Mayıs 2020 tarihinde erişilmiştir. <https://www.falter.at/archiv/wp/frisiersalon-kurz>
- GAV (2017). *Bilgi Notu: Avusturya Entegrasyon Yasası 2017*. Göç Araştırmaları Vakfı. 23 Nisan 2020 tarihinde erişilmiştir. <http://gocvakfi.org/avusturya-entegrasyon-yasasi/>
- Gölcü, A. ve Çuhadar, M. (2017). "Batı Toplumlarında İslamofobi'nin Üretilmesinde Medyanın Rolü". *Ombudsman Akademi*, 4. ss. 71–99.
- Göregenli, M. (2012). "Önyargıyı ve Ayrımcılığı Azaltmak". İçinde. Çayır, K., Ceyhan, M.A. (Ed.) *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. ss. 247–255. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hafez, F. (2016). "Comparing anti-semitism and Islamophobia: The state of the Field". *Islamophobia Studies Journal*, 3(2). ss. 16–34.
- Hafez, F. (2017). "Schulen der Islamophobieforschung: Vorurteil, Rassismus und Dekoloniales Denken". *Islamophobia Studies Yearbook*. 8. ss. 9–29.
- Hajek, P. und Siegl, A. (2017). *Integrationsbarometer 2017: Integrationsbefragung*. Wien: Österreichischer Integrationsfonds.
- Hall, S. P. ve Carter, R. T. (2006). "The relationship between racial identity, ethnic identity, and perceptions of racial discrimination in an Afro-Caribbean descent sample". *Journal of Black Psychology*, 32(2). ss. 155–175.
- Hıdır, Ö. (2017). "İslamofobi-İrkçılık-Kültürel İrkçılık İlişkisi". *Akademik Ombudsman*, Temmuz-Aralık, ss. 23–49.
- IDB (2017). *Diskriminierung im Österreichischen Bildungswesen- Bericht 2016*. Initiative für ein Diskriminierungsfreies Bildungswesen. Wien.

- “İki Avrupa ülkesinde islamofobi yükselişte”. (2015, 10 Mart). TRT-Haber. 16 Nisan 2020 tarihinde erişilmiştir. <http://www.trthaber.com/haber/dunya/iki-avrupa-ulkesinde-islamofobi-yukseliste-172416.html>
- İslandoğlu, A. H. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İzmit: Beta Basım
- Kaya, A. (2016). *İslam, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keskin, K. (2017). “Avusturya seçimleri ve aşırın sağın merkeze yerleşmesi”. *SETA-Perspektif*, Ekim 2017. 10 Nisan 2020 tarihinde erişilmiştir. https://setav.org/assets/uploads/-2017/10/180_Prspktif_Avusturya.pdf
- Klug, B. (2014). “The Limits of Analogy: Comparing Islamophobia and Antisemitism”. *Patterns of Prejudice*, 48 (5), December. ss. 452–4.
- “Kurz für Kopftuchverbot im Öffentlichen Dienst”. (2017, Haziran 1). Kronen Zeitung. 23 Nisan 2020 tarihinde erişilmiştir. <http://www.krone.at/oesterreich/kurz-fuer-kopftuchverbot-im-oeffentlichen-dienst-besonders-in-schulen-story-547426>
- Marczyk, G., De Matteo, D. and Festinger, D. (2005). *Essentials of Research Design and Methodology*. New York: John Wiley & Sons Inc.
- Merton, R. (1948). “The self-fulfilling prophecy”. *The Antioch Review*. 8. ss. 193–210.
- Müller-Uri, F. (2014). *Antimuslimischer Rassismus*. Wien: Mandelbaum.
- Neuman, W. L. and Robson, K. (2014). *Basics of Social Research*. Toronto: Pearson Canada.
- Paker, M. (2012). “Psikolojik Açıdan Önyargı ve Ayrımcılık”. İçinde. Çayır, K. ve Ceyhan, M. A. (Der.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. ss. 41–52. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd
- Regierung will sieben Moscheen schließen, etliche Imame ausweisen. (2018, 8 Haziran). Der Standard. 9 Mayıs 2020 tarihinde erişilmiştir. <https://derstandard.at/2000081199654/-Regierung-will-sieben-Moscheen-schliessen-etliche-Imame-ausweisen>
- Sajid, A. (2005). “Islamophobia: A New Word for an Old Fear. In: Schenker”, H. and Abu Zayyad, Z. (ed.), *Islamophobia and Anti-semitism*. Princeton.
- Sanaslan, F.K. (2018). *İslamofobi: Batı literatüründe İslam Algısı ve İslamofobi*. İstanbul: Onto Yayınları.
- Shooman, Y. T. (2014). ‘...weil ihre Kultur so ist’ Narrative des anti-muslimischen Rassismus. Bielefeld: Transcript.
- Somersan, S. (2012). “İrkların olmadığı bir dünyada ırkçılık”. İçinde. Çayır, K. ve Ceyhan, M. A. (Der.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, ss. 199–211. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Statistik Austria. (2015). *Migration und Integration. Zahlen, Daten, Indikatoren 2015*. Wien.
- Statistik Austria. (2017). *Migration und Integration. Zahlen, Daten, Indikatoren 2017*. Wien.
- Strache: “İslam ist nicht Teil Österreichs”. (2015, 19 Nisan). Kurier Zeitung. 7 Nisan 2020 tarihinde erişilmiştir: <https://kurier.at/politik/inland/heinz-strache-strache-islam-ist-nicht-teil-oesterreichs/125.974.199>
- Şimşek, H. (2014). *Türkiye’den Avusturya’ya Göçün 50 yılı*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Şentürk, R. ve Canatan, K. (1999). “İrkçılık”. İçinde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 19. ss. 124–131. İstanbul: TDV Yayınları.

- UHİM (2015). *Avrupa'da Yükselen Ayrımcılık Nefret, İslamofobi ve Irkçılık*. Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi. 13 Nisan 2020 tarihinde erişilmiştir. <http://en.uhim.org/Uploads/GenelDosya/avrupada-yukselen-ayrimcilik-nefret-islamofobi-ve-irkcilik-65-d.pdf>
- Uzun, N. (2012). *Avrupa'da İslamofobi: İngiltere Örneği*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Van der Valk, I. (2015). *Dutch Islamophobia*. Wien: LIT Verlag.
- Vogt, W. P., Gardner, D. C. and Haeffele, L. M. (2012). *When to Use What Research Design*. New York: Guilford Press
- Waldrauch, H. (2004). *Migranten Organisationen in Der Großstadt: Entstehung, Struktur und Aktivitäten am Beispiel Wien*. Frankfurt an Main: Campus Verlag.
- Weichselbaumer, D. (2015). *Discrimination Against Migrants in Austria: An Experimental Study*. IZA Discussion Paper No. 9354. 12 Mayıs 2020 tarihinde erişilmiştir. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/geer.12104>
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Yılmaz, F. (2008). *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*. Ankara: USAK Yayınları.
- Yin, R. (1984). *Case Study Research: Design and Methods*. California: Sage Publications.
- ZARA (2017). *Rassismus Report 2017. Einzelfall-Bericht über rassistische Übergriffe und Strukturen in Österreich*. Zivilcourage und. Anti-Rassismus-Arbeit. Wien.